

вих процесів й активний прояв старих у перебудові всієї системи фонем сучасної німецької мови.

Література

1. Бондаренко Е.С. Територіальна варіативність голосних і приголосних сучасної німецької мови (експериментально-фонетичне дослідження): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — К.: КНУТ, 2005.
2. Жирмунский В.М. Общее и германское языкознание. — Л.: Наука, 1976.
3. Соссюр Ф. Заметки по общей лингвистике: Пер. с фр. — М.: Прогресс, 1990.
4. Стериополо Е.И., Бондаренко Э.С. Региональное варьирование немецкой орфоэпической нормы // Фонетические чтения в честь 100-летия со дня рождения Л.Р. Зиндера (сборник статей). — СПб.: Филологический факультет СПбГУ. — 2004 — С. 246-251.
5. Hakkarainen H.J. Phonetik des Deutschen. — München: Wilhelm Fink Verlag, 1995.
6. König W. Atlas zur Aussprache des Schriftdeutschen in der Bundesrepublik Deutschland. — Ismaning: Max Huber Verlag, 1989.
7. Viëtor W. Die Aussprache des Schriftdeutschen mit dem Wörterverzeichnis der amtlichen "Regeln für die deutsche Rechtschreibung" in phonetischer Umschrift sowie phonetischen Texten. — Leipzig: Leipziger Verlag, 1941.

Статья поступила в редакцию 11.03.2006 г.

УДК 811.112.2'373.7:29

О. Б. Вальо

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЗНАЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З РЕЛІГІЙНО-МІФОЛОГІЧНОЮ СЕМАТИКОЮ У КОНТЕКСТІ

Досліджуючи проблему актуалізації фразеологічних одиниць, вчені виділяють поняття контекст. Основними функціями контексту щодо мовних одиниць є ідентифікуюча (розмежування різних значень мовних одиниць) та актуалізуюча (реалізація семного складу окремого значення). Специфіка актуалізації фразеологізмів полягає в тому, що вони також являють собою контексти, які, включаючись у змінний контекст, зберігають певну структурно-семантичну автономію. Особливості структурно-семантичної організації фразеологізмів, відіграють вирішальну роль у реалізації ними основного значення [1].

Контекстуальне функціонування фразеологізмів виражається складним переплетенням актуалізованих і не актуалізованих аспектів реалізованого значення фразеологічних одиниць. Семантична актуалізація — це послідовне розгортання значення одиниць в тексті за допомогою співвіднесення з іншими елементами мови, які об'єднані загальною тематичною заданістю, однією мовною ситуацією [5, с. 228-229].

Розрізняють два типи реалізації значення фразеологізмів у контексті:

1. наявність семантичних зв'язків фразеологічних одиниць (ФО) з лексичними одиницями (ЛО);
2. відсутність семантичних зв'язків ФО і ЛО.

Останній випадок характеризується відсутністю формально-виражених корелятивів фразеологізмів [5, с. 229].

Структурна організація лексичного оточення ФО здійснює найбільший вплив на актуалізацію значення фразеологізмів. При цьому контекстуальна реалізація значення ФО представляє собою процес семантичного взаємопроникнення значень ФО і ЛО [5, с. 231-232].

Однорідність / різнорідність лексем, семантично пов'язаних з ФО, складає другу групу факторів, які певним чином впливають на специфіку актуалізації значення фразеологізмів [5, с.232].

Вибір лексем, які актуалізують семантику ФО в певній степені залежить від структурно-семантичних особливостей фразеологізмів, тобто від наявності чи відсутності в їхній семантичній структурі окремих макрокомпонентів значення. Наявність у складі основного значення фразеологізмів предметно-логічного, мотиваційно-образного чи функціонально-стилістичного значення може впливати на характер їхньої актуалізації у контексті [1].

З введенням різнорідних лексем збільшується смисловий зміст висловлювання, змінюються способи семантичного співвіднесення значень ФО і ЛО, варіюють структури речень, що в сукупності здатні не тільки актуалізувати семантику ФО, але і сприяти розширенню інформативності висловлювань [5, с. 232-233].

Третьою умовою актуалізації семантики ФО є тип контексту [4]. Проблема контексту давно цікавить лінгвістів. Його вивчення представляє значні теоретичні і практичні труднощі. Не існує загальноприйнятого визначення контексту. Його по-різному розуміють різні вчені. Одним з найбільш вдалих є визначення, запропоноване В.І. Кодуховим. Контекст він розуміє, як „відрізок тексту, який вичленений і об'єднаний мовною одиницею, яка функціонує в ньому, виявляючи своє значення. Контекст як особливе явище мовної діяльності об'єднує мовні і мовленнєві засоби, створює умови їх проявлення і використання”. В.І. Кодухов приходить до висновку, що тільки такі мовні одиниці володіють контекстом, які потенційно здатні до самостійного вжитку [3, с. 102].

В.М. Бурмако визначає: „Контекст – в кращому випадку, повивальна бабка, яка приймає немовля, але ніяк не породілля, яка дає життя новому значенню. Визнання контексту причиною появи нових значень пояснюється його гіпнотичною дією; слово і фразеологічна одиниця практично існують не в ізольованому вигляді, а в контекстах, а це постійне, багаторазово повторене явище зрозуміло наводить на думку про примат контексту” [3, с. 98].

Поповнення словникового складу і фразеологічного фонду мови визначається необхідністю позначати нові об'єкти, які пізнаються людиною. Кожний фразеологізм, незалежно від того яким способом він був утворений, першопочатково був індивідуальним утворенням, викликаний до життя необхідністю і вживався, як правило, в одиничному контексті. Перш ніж стати фразеологізмом, словесний комплекс обов'язково повинен пройти стадію потенційної фразеологічності. Потенційний фразеологізм – мовне явище. Виходячи за межі одиничного контексту і живаючись у незчисленній кількості контекстів, словесний комплекс поступово набуває елементів стійкості, які йому бракує: стійкості значення, лексичного складу і т.д. Таким чином у процесі комунікації виникає фразеологізм. В цьому смислі правомірно говорити про породжуючий фразеологічний контекст, хоча неможливо точно встановити народження фразеологізму. В процесі комунікації шліфуються мовні засоби, породжені суспільною необхідністю, і кількість переходить у якість [3, с. 99].

Фразеологізми є засобом фіксації знань. Вони знаходяться в певних семантичних відношеннях з іншими мовними знаками, що дозволяє відтворювати за допомогою мислення багатогранну і суперечливу дійсність. Контекст відіграє важливу роль при ідентифікації значення ФО. Під впливом контексту у ФО можуть відбуватись різні зміни компонентного складу і синтаксичної структури, скеровані на те, щоб повніше, яскравіше, зрозуміліше висловити думку. ФО невід'ємні від контексту. З певними обмеженнями вони підпорядковуються загальним правилам узгодження речень, без яких жодне спілкування є немислимим [2, с. 18].

Контекст вводить фразеологізм у мовлення, ставлячи його в умови конкретного мовленнєвого акту, реалізує його потенційне денотативне значення [2, с. 35]. Дистрибуція мовних одиниць – один із способів їх контекстної реалізації. Під

дистрибуцією ФО розуміються зовнішні фразеологічні зв'язки ФО, які здійснюються тільки у контексті.

Слід розрізняти п'ять основних типів дистрибуції, тобто зовнішніх зв'язків фразеологізмів:

1. сполучуваність;
2. контактна;
3. дистантна;
4. співвіднесеність;
5. зчеплення;
6. приєднання;
7. безсполучниковий зв'язок речень, тобто поєднання двох чи більше речень без сурядного чи підрядного зв'язку.

Вчення про дистрибуції О.В. Кунін пов'язує з розробкою теорії фразеологічного контексту. Фразеологічний контекст – це актуалізатор, який вицленюється на основі сполучуваності, співвіднесеності чи приєднання ФО, яка відносно семантично реалізується в мовленні [4, с. 14].

Фразеологічний контекст може бути декількох типів.

1. Внутріфразовий фразеологічний контекст – це актуалізатор ФО, який виражений словом чи групою слів в складі простого чи складного речення. Наприклад:

„Dann sagte er: „Passen Sie auf Ihre Frau auf, Herr Schumann, die kann sie in Teufels Küche bringen (A. Scharrer, Familie Schumann)“; „Drum läutet j-m nur all Säuglocken (J. Fischarts, Geschichtsklitterung)“; „Da kam Hans Mors, und zog den Strich durch ihr schlaffenleben (G. Bürger, Gedichte)“.

2. Фразовий фразеологічний контекст – це актуалізатор ФО, який виражений простим чи складним реченням. Наприклад:

„Wo man bei Tische zötelt und die Sauglocke tönt, da wohnt der Teufel“, „Du wirst zu Hof sehen lauter Meßner, aber nur solche, die mit der Sauglocken leutten (Abraham a Sancta Clara, „Judas“ 1, 45)“.

3. Надфразний фразеологічний контекст – це актуалізатор ФО, виражений двома або більше реченнями. Він складається з речень об'єднаних у смислового і синтаксичному відношенні. Надфразовий фразеологічний контекст може бути діалогічним, монологічним, а також зустрічатись у авторській мові. Фразовий контекст часто не дає достатньої інформації для мовної актуалізації ФО. В такому випадку потрібен більш широкий контекст [4, с. 14]. Прикладами надфразового фразеологічного контексту є:

«„Mein Junge“, – sagte Castricius lächelnd, „wenn du dir einredest, daß du das so herum erreichst, bist du schief gewickelt“ (A. Seghers, Die Entscheidung)»;

„Siebel: Für was siest du die Fremden an?

Frosch: Laß mich nur gehen! Bei einem vollen Glasse

Zieh' ich wie einen Kinderzahn,

Den Burschen leicht die Würmer aus der Nase (J.W. Goethe, Faust)“; „Ich habe es mir nicht trämen lassen, es ist mir nicht an der Wiege gesungen worden, daß ich meine späteren Tage als Emigrant zu Hause enteignet und verfernt in tief notwendigen Protest verbringen würde (Th. Mann, Deutsches Schicksal)“; „Der Förster blieb dabei und schwor Stein und Bein, und seine Blaßblauen Augen wurden immer blauer und ehrlicher bei der Versicherung, daß der Schulze Haase ein Grundanständiger Mann sei und aus lauter Anstand und Ehrlichkeit getan habe, was recht war...(H. Fallada, Wolf unter Wölfen)“.

О.В. Кунін вважає, що стійкі речення вводяться у контекст не шляхом сполучуваності, а за допомогою співвіднесеності і приєднання. Співвіднесеність характерна для вигуківих ФО, розряд яких утворюють ФО двох структурних типів – ФО в формі словосполучень і стійкі фрази. Приєднання характерне для ФО – речень не вигуківого характеру.

Вивчення шляхів контекстної реалізації стійких фраз сучасної німецької мови показує, що названі види дистрибуції мають місце при їх реалізації в контексті, але ними не вичерпується багатогранність зовнішніх фразеологічних зв'язків стійких фраз [2, с. 36].

Актуалізація стійких фраз в позиції співвіднесеності характеризується декількома суттєвими ознаками. Першу ознаку можна назвати структурною. Вона, в свою чергу проявляється у двох варіантах: стійкі фрази актуалізуються або в середині змінного речення, або в самостійному вжитку. Відповідно можна говорити про контактну і дистантну співвіднесеність, класифікуючи актуалізацію стійких фраз всередині змінного речення як контактну, а в самостійному вжитку – як дистантну. Прикладами контактної співвіднесеності стійких фраз зі своїм оточенням можуть бути наступні:

„Inzwischen ... wurde Herweg der Stein des Anstoßes, woran die gemeinsame Arbeit von Max und Ruge zerstörte (F. Mehring, Beiträge zur Literaturgeschichte)“; „Gott sei Dank war Gustav Stürck ein stiller Philosoph, der sich innerlich wohl amüsierte, aber nicht rebellierte (Bredel, Die Väter)“; „Hanno möchte am liebsten heulen und darf doch nicht. Dann wäre ja alles futsch. Weiter sagt der kleinlaut und wagt nicht, Adam anzusehen. Aber der macht mit, Gott sei Dank!(Jobst, Der Findling)“.

З дистантною співвіднесеністю по відношенню до стійкої фрази, яка реалізується ми маємо справу у випадках типу: „Nie wieder werde ich mitgehen!“ versicherte Hermine ihren Ludi. „So heruntergekommen bin ich nun denn noch nicht. Nein, Gott sei Dank!“ (Bredel, Die Väter); „Er nickt den beiden Herren zu und stampft weiter durch die Büsche dem Schloß zu. „Donnerwetter Studmann“, sagt Pagel, ein wenig atemlos... Mit dem haben sie es aber verschüttet? Warum so kiebig zu dem fröhlichen Greiß? (H. Fallada, Wolf und Wölfen)“; „Hol's der Teufel, ich kann mir denken, was für Kreaturen in der Echo“ – Redaktion sitzen. Siehst du ja selber, sie verfälschen sogar Babels Worte (Bredel, Die Väter)“.

Ще одним видом дистрибуції є приєднання. Приєднання – це приєднувальний характер зв'язку між окремими ФО і змінними реченнями, тобто приєднання речень, які доповнюють, розвивають раніше висловлену думку, освічують її з іншої сторони [4, с.13-14]. Наприклад: „Siehst du, was ich dir gesagt habe, man soll den Teufel nicht an die Wand malen (Fontane, Effi Briest)“;

*Als nun von seinen Wunden Graf Ulrich ausgeheilt,
Da reitet er nach Stuttgart, er hat nicht sehr geeilt;
Er trifft den alten Vater allein am Mittagmahl;
Ein frostiger Willkommen! Kein Wort ertönt im Saal.
Dem Vater gegenüber sitzt Ulrich an dem Tisch,
Er schlägt die Augen nieder, man bringt ihm Wein und Fisch;
Da fasst der Greiß ein Messer und spricht kein Wort dabei,
Und schmeidet zwischen Beiden das Tafeltuch entzwei“.*

Зчеплення – це сурядний зв'язок речень, в тому числі і фразеологізмів із структурою речення (приказки і прислів'я). Актуалізація значення за допомогою сурядного зв'язку явище досить поширене. При поєднанні зі змінними реченнями (чи з одним реченням) в рамках складносурядного речення фразеологізми вступають в певні смислові відношення з контекстом [2, с. 44].

Підрядний зв'язок при актуалізації ФО представлений широко і різноманітно. За його допомогою виражаються різноманітні смислові відношення. Стійкі фрази реалізуються у рамках складнопідрядного речення чи ускладненого складнопідрядного речення, коли вони виступають або в функції головного речення або підрядного речення. Наприклад: „Weiß der Teufel, woher die Sachen so plötzlich gekommen sind (Jobst, Der Findlind)”; „... er hatte eine wippende Birkhahnfeder am Hut. Der Teufel mochte wissen, ob er die überhaupt tragen durfte (Menzel, Pieter der Drollinge)”; „Ich habe es mir nicht träumen lassen, es ist mir nicht an der Wiege gesungen worden, daß ich meine späteren Tage als Emigrant zu Hause erreignet und verfernt in tief notwendigen Protest verbringen würde (Th. Mann, Deutsches Schicksal)”; „Dann sagte er: „Passen Sie auf Ihre Frau auf, Herr Schuhmann, die kann sie in Teufels Küche bringen (A. Scharrer, Familie Schuhmann)”; „Gott sei Dank, daß Sie endlich kommen (Kisch, Marktplatz der Sensationen)“.

Отже, основними видами дистрибуції фразеологічних одиниць сучасної німецької мови є: співвіднесеність, приєднання, сурядність і підрядність. Широко представлена сполучуваність. Кожний вид дистрибуції строго обмежений семантичними і структурними особливостями фразеологізмів.

Література

1. Гамзюк М.В. Емотивність фразеологічної системи німецької мови (досвід дослідження в синхронії та діахронії): Дис. ... д-ра філол. наук. — Київ, 2001.
2. Козырева Л.Ф. Устойчивые фразы и контекст. — Ростов н/Д: Изд-во Ростовского ун-та, 1983.
3. Кунин А.В. Фразеологическая семантика в коммуникативном аспекте. — Вып. 244. — М., 1985.
4. Кунин А.В. Фразеология современного английского языка. — М., 1972.
5. Эльгаров А.А. Основные этапы актуализации значения фразеологизмов в современном английском языке (на материале субстантивных и адвербиальных фразеологических единиц) // Фразеология и контекст. — Вып. 198. — М., 1982.

Статья поступила в редакцию 17.03.2006 г.

□

УДК 811.111`373`38`42:311.9

Н. П. Вільховченко

ОСНОВНИ СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ КВАЗІЛЕКСИКИ У НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Метою цієї статті є аналіз основних способів формування спеціальної квазілексyki (тобто вигаданої автором спеціальної лексики, що позначає об'єкти та явища фантастичного світу, створеного автором) у науково-фантастичному дискурсі. Об'єктом дослідження є спеціальна квазілексика (загальним обсягом 500 одиниць), що добиралася методом суцільної вибірки з сучасних англомовних науково-фантастичних творів. Матеріалом дослідження послуговували науково-фантастичні твори У. Гібсона [7], В. Дітца [6], Т. Джонса [9], А. Кларка [5], М. Тиса [10], С. Йорка [11] та Е. Айдула [8], загальним обсягом близько 1500 друкованих сторінок.

Дослідження особливостей функціонування спеціальної квазілексyki в науково-фантастичному дискурсі є актуальним, оскільки дозволяє визначити дистинктивні риси даного типу дискурсу.

Наукова новизна статті полягає в аналізі основних способів утворення спеціальної квазілексyki в науково-фантастичному дискурсі, що являє собою одну з перших спроб подібного дослідження. Незважаючи на те, що в останні десятиріччя